SHAXSIY MA’LUMOTLARNI HIMOYA QILISH HUQUQINING KONSTITUTSIYAVIY VA XALQARO-HUQUQIY KAFOLATLARI: O‘ZBEKISTON VA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI

Xodjayeva Dildora Tuxtapulatovna

Toshkent Temurbeklar maktabi harbiy-akademik litseyi Davlat va huquq asoslari fani bosh o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamlashtirish va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish huquqining konstitutsiyaviy hamda xalqaro-huquqiy kafolatlari tahlil qilingan. Yangilangan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va milliy qonunchilikda shaxsiy daxlsizlik hamda ma’lumotlar xavfsizligini ta’minlashning huquqiy asoslari yoritib berilgan. Shuningdek, Yevropa Ittifoqining Ma’lumotlarni muhofaza qilish umumiy reglamenti (GDPR) kabi xalqaro standartlar hamda rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasi qiyosiy-huquqiy jihatdan o‘rganilib, milliy huquq tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha amaliy taklif va tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: shaxsiy ma’lumotlar, shaxsiy daxlsizlik, Konstitutsiya, xalqaro-huquqiy kafolatlar, GDPR, raqamli huquq, ma’lumotlar xavfsizligi, O‘zbekiston tajribasi.

Bugungi raqamli jamiyatda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi inson hayotini yengillashtirish bilan birga, shaxsiy daxlsizlik va ma’lumotlar xavfsizligiga nisbatan yangi tahdidlarni ham keltirib chiqarmoqda. Har bir fuqaroning shaxsiy hayoti, yozishmalari, elektron xabarlari hamda shaxsiga taalluqli ma’lumotlarning daxlsizligini ta’minlash zamonaviy huquqiy davlatning eng muhim vazifalaridan biriga aylandi. Shu sababli, shaxsiy ma’lumotlarni muhofaza qilish huquqini konstitutsiyaviy va xalqaro-huquqiy darajada kafolatlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan konstitutsiyaviy islohotlar inson huquq va erkinliklarini, xususan, raqamli muhitda shaxsiy daxlsizlikni ta’minlashga alohida e’tibor qaratmoqda. Yangilangan Konstitutsiyamizda har kimning shaxsiy ma’lumotlari himoya qilinishi huquqi qat’iy belgilab qo‘yildi. Ushbu konstitutsiyaviy normani samarali amalga oshirish va milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish uchun ilg‘or xorijiy tajribani va xalqaro-huquqiy hujjatlarni atroflicha tahlil qilish talab etiladi.

Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilishning xalqaro-huquqiy kafolatlari bir qator muhim hujjatlarda o‘z aksini topgan. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 12-moddasi hamda Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktning 17-moddasida har bir insonning shaxsiy va oilaviy hayotiga o‘zboshimchalik bilan aralashishdan himoyalanish huquqi mustahkamlab qo‘yilgan. Raqamli davrda ushbu tamoyillar Yevropa Kengashining 108-sonli Konvensiyasi va Yevropa Ittifoqining Ma’lumotlarni muhofaza qilish umumiy reglamenti (GDPR) orqali yangi bosqichga ko‘tarildi. GDPR axborot subyektlariga o‘z ma’lumotlarini o‘chirishni talab qilish ("unutilish huquqi"), ma’lumotlarni ko‘chirish va ularni qayta ishlashga aniq rozilik berish kabi kuchli huquqiy mexanizmlarni taqdim etdi.

O‘zbekiston Respublikasi tajribasida shaxsiy ma’lumotlarni muhofaza qilishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari yangilangan Konstitutsiyaning 31 va 33-moddalarida o‘zining aniq ifodasini topdi. Ular har bir shaxsning shaxsiy hayot daxlsizligi, shaxsiy va oilaviy sirga ega bo‘lish, o‘z sharaf va qadr-qimmatini himoya qilish, shuningdek, shaxsiy ma’lumotlarining himoya qilinishi huquqini kafolatlaydi. Shuningdek, "Shaxsiy ma’lumotlar to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni subyektlarning huquqlarini va ma’lumotlar bazalari mulkdorlarining majburiyatlarini tartibga soladi. Qonunchilikka kiritilgan o‘zgartirishlarga muvofiq, O‘zbekiston fuqarolarining shaxsiy ma’lumotlari jismonan mamlakat hududida joylashgan serverlarda saqlanishi bo‘yicha talab belgilandi.

Xorijiy davlatlar tajribasiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, Germaniya, Buyuk Britaniya va Yaponiya kabi mamlakatlarda shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligini nazorat qiluvchi mustaqil vakolatli organlar muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda. AQShda esa sohaviy yondashuv ustunlik qilib, alohida tarmoqlar (sog‘liqni saqlash, moliya, bolalar ma’lumotlari) bo‘yicha alohida qonunlar amal qiladi va Kaliforniya shtatining Consumer Privacy Act (CCPA) akti eng qat’iy me’yorlardan biri sanaladi. Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, samarali himoya tizimi nafaqat qonuniy taqiqlarga, balki nazorat qiluvchi maxsus organ faoliyati hamda qoidabuzarlik uchun tayinlanadigan jiddiy jarimalarga tayanadi.

Xulosa qilib aytganda, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish huquqi insonning asosiy konstitutsiyaviy huquqlaridan biri bo‘lib, raqamlashtirish davrida uning ahamiyati yanada ortib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ushbu huquqning mustahkamlab qo‘yilishi va milliy qonunchilikning rivojlantirilishi fuqarolar shaxsiy daxlsizligini ta’minlashda muhim qadam bo‘ldi.

Shu bilan birga, milliy huquq tizimini yanada takomillashtirish uchun xalqaro standartlar va xorijiy tajribadan unumli foydalanish lozim. Xususan, shaxsiy ma’lumotlarni qayta ishlash ustidan nazorat qiluvchi mustaqil davlat organining huquqiy maqomini kuchaytirish, "unutilish huquqi" kabi zamonaviy raqamli huquqlarni qonunchilikka kiritish hamda aholining va axborot ishlovchilarining raqamli va huquqiy madaniyatini oshirish maqsadga muvaffaqdir. Bu chora-tadbirlar fuqarolarning shaxsiy daxlsizligini ishonchli himoya qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (2023). Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti.
2. O‘zbekiston Respublikasining "Shaxsiy ma’lumotlar to‘g‘risida"gi Qonuni. (2019). *O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi*, № 09/19/547/3382.

3. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council (General Data Protection Regulation - GDPR). (2016). *Official Journal of the European Union*, L 119/1.
4. Voigt, P., & Von dem Bussche, A. (2017). *The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Practical Guide*. Springer.
5. Xudoyberdiyev, A. K. (2022). Raqamli iqtisodiyot sharoitida shaxsiy ma'lumotlarni muhofaza qilishning huquqiy muammolari. *Huquqiy tadqiqotlar jurnali*, 7(3), 45-52 b.
6. Council of Europe. (1981). *Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (ETS No. 108)*. Strasbourg.